

استقلال و عدم وابستگی سیاسی جامعه‌ی اسلامی از دیدگاه قرآن

سمیرا پورحسن^۱

چکیده:

در تحقیق و کار پژوهشی حاضر پس از آشنایی با مفاهیم استقلال و استقلال سیاسی، به میزان اهمیت آن‌ها در جامعه‌ی اسلامی از نگاه اسلام پرداخته شده است. در ادامه از استقلال فکری، اخلاقی و عملی به‌عنوان وعده‌هایی از جانب خداوند برای مسلمانان سخن به میان آمده است که این مبحث زمینه‌ساز اثبات استقلال مسلمانان در تمام حوزه‌ها از جمله استقلال سیاسی می‌باشد. اما لزوم درک اهمیت حفظ استقلال سیاسی یکی دیگر از مباحث مهم مطرح شده در این پژوهش است و در ادامه با استفاده از آیات قرآن، بیداری اسلامی با تکیه بر ظلم‌ستیزی، آمادگی رزمی و دفاعی همیشگی در برابر دشمنان و منافقان حتی در حالت صلح، فعالیت‌های صحیح اقتصادی در جهت افزایش قدرت اقتصادی، پذیرش مدیریت دولت و حکومت اسلامی به جای کافران، خوداتکایی و خودباوری مسلمانان، تقوای پیشگی و داشتن صبر و بردباری، تقویت اتحاد و همبستگی درونی به‌عنوان روش‌هایی برای حفظ استقلال سیاسی جامعه‌ی اسلامی معرفی شده‌اند.

کلید واژه‌ها: استقلال، استقلال سیاسی، جامعه اسلامی، قرآن

^۱ طلبه‌ی سطح ۲، حوزه علمیه فاطمیه (س) قزوین

مقدمه:

امروزه یکی از مشکلات کشورهای استعمارزده، مسئله‌ی عدم استقلال است. عدم استقلال یک کشور در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌های آن، آثار سوئی خواهد داشت؛ زیرا محور خط مشی کشور تحت سلطه، به جای منافع ملت خود، منافع کشور سلطه‌گر و نشان از ذلت و زبونی ملت تحت سلطه خواهد بود، اما استقلال سیاسی و اقتدار مسئولان حکومت اسلامی آن هم با پشتوانه‌ی الهی و مردمی می‌تواند موجب شود اهداف ابرقدرت‌های امروزی دنیا که از دین اسلام بهره‌ای نبرده‌اند به سر منزل مقصود نرسد و روزی آوازه‌ی پیشرفت اسلام و کشورهای اسلامی در تمام نقاط این کره‌ی خاکی به گوش برسد.

استقلال جنبه‌های مختلف و متعددی دارد؛ زیرا اراده‌ی دیگری می‌تواند در حوزه‌های فکری، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و مانند آن بر انسان یا دولت تأثیرگذار باشد و آن را محدود سازد؛ از این رو در مقابل این تأثیرگذاری، فرد و دولت اسلامی می‌کوشند در همه‌ی زمینه‌ها به استقلال هر چند نسبی دست یابند اما استقلال سیاسی مبنای حصول سایر وجوه استقلال است. یک جامعه‌ی اسلامی برای دستیابی به استقلال سیاسی می‌بایست با تکیه بر تفکرات و اخلاقیات اسلامی، مسیر عملی را به گونه‌ای پیش بگیرد که استقلال سیاسی مسلمانان حفظ شود.

یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد قرآن کریم جامعیت آن است. از مجموع آیات قرآن حدود ۵۰ آیه مربوط به احکام و مقررات عملی و حقوقی است و حدود ۴۰۰ آیه مربوط به سیاست خارجی، احکام، خط مشی و مقررات بین‌المللی است. پس این کتاب آسمانی می‌تواند برای مسلمانان یک راهنمای جامع به‌منظور درک اصول سیاست خارجی و روش‌های حفظ استقلال سیاسی باشد. به دلیل اهمیت موضوع، مطالعات زیادی در این باره در رشته‌های متفاوت انجام گرفته است برای مثال اسدی^۱، فهیمی^۲، بطحایی گلپایگانی^۳، الهامی نیا^۴،

^۱ اسدی، مبنای سیاست خارجی حکومت اسلامی از دیدگاه قرآن

^۲ فهیمی، نظام سیاسی اسلام از دیدگاه اسلام

^۳ بطحایی گلپایگانی، طرح آیات الاحکام سیاسی قرآن مجید

^۴ الهامی نیا، استقلال جامعه دینی از دیدگاه قرآن

سجادی^۱ بر مبانی و اصول سیاست خارجی در حکومت اسلامی از نگاه قرآن تحقیق کرده‌اند، و یا در تحقیقاتی که توسط محدثی^۲، وزینی^۳ و یا زنجانی^۴ انجام گرفته است مبانی سیاسی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک جامعه‌ی اسلامی مورد بررسی قرار گرفته شده است.

مفهوم استقلال

الف: معنای لغوی استقلال:

استقلال از نظر لغوی از باب استفعال با کلمات قلیل، تقلیل و قلت مرتبط است. بر همین اساس به معنای کم کردن و به حداقل رساندن می‌باشد.^۵ از آن رو که استقلال به معنای طلب فعل است با توجه به ریشه لغوی، استقلال به معنای کم کردن تحلیل بردن و به حداقل رساندن به کار می‌رود. فرد یا جامعه و ملت استقلال طلب خواستار به حداقل رساندن و تحلیل بردن وابستگی‌ها و اتکا به بیگانگان است. لغت نامه دهخدا در تعریف استقلال آورده است: «استقلال عبارت است از ضابط امر خویش بودن، به خودی خود به کاری بر ایستادن...»^۶

ب: معنای اصطلاحی استقلال:

استقلال از متغیرهایی است که از حاکمیت، به عنوان قدرت مطلق، توجیه‌ناپذیر، مستمر و عام، که همراه با عناصری مانند سرزمین، ملت و حکومت، مفهوم یا پدیده‌ای به نام دولت را می‌سازند، مشتق می‌شود. استقلال در مفهوم کلی به این معناست که یک ملت بر سرنوشت خود مسلط بوده و مانع از دخالت بیگانگان در سرنوشت خود شوند. مفهوم اصطلاحی استقلال در روابط خارجی یک دولت با دیگر دولت‌ها تبلور می‌یابد. کشور و دولتی مستقل به شمار می‌رود که بتواند از منافع، اهداف و امنیت خود دفاع نماید. مستقل بودن و نفی سلطه‌ی

^۱ سجادی، اصول سیاست خارجی در قرآن

^۲ محدثی، استقلال سیاسی در اندیشه امام خمینی قدس سره

^۳ وزینی، استقلال سیاسی در جمهوری اسلامی ایران

^۴ زنجانی، مبانی دینی اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

^۵ محمد جواد منصوری، فرهنگ استقلال توسعه، ص ۵۵

^۶ علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه استقلال

دیگران از ذات انسان سرچشمه می‌گیرد، اما استقلال‌خواهی نتیجه‌ی پدیده استعمار است. با توجه به حاکمیت استعمار و بیگانگان بر بسیاری از کشورها، استقلال مورد توجه بسیار بوده و به عنوان یک اصل در سیاست تمام کشورها مطرح است و به همین دلیل تعاریف متعددی برای آن ارائه گردیده و در بسیاری از تعاریف، با همان دید ظلم‌ستیزی و نفی حاکمیت بیگانگان نگرسته شده است.

وجوه استقلال

استقلال یعنی آزادی نسبی یک کشور از دخالت دیگران در اموری که به آن کشور مربوط می‌شود، بدین معنا که کشور بتواند از قدرت نسبی در بیان و اجرای نظریات خود در داخل مرزها و نیز در صحنه بین الملل برخوردار باشد. استقلال که تامین کننده امنیت یک کشور است، اصل بنیادین موجودیت کامل و شرط لازم در شکوفایی و پیشرفت یک جامعه محسوب می‌شود. استقلال دارای ابعاد گسترده سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی است که همه آنها به هم مربوط بوده و از همدیگر تأثیر و تأثر می‌پذیرند، بدین معنا که کاستی در هر یک از این ابعاد اصل استقلال را مخدوش می‌کند.

مفهوم استقلال سیاسی :

در استقلال سیاسی آنچه مهم است عدم وابستگی هیئت حاکمه و اتخاذ تصمیمات بر اساس منافع کشور است. بر این اساس، استقلال سیاسی به معنای مستقل بودن هیئت حاکم کشور از نفوذ بیگانگان و اتخاذ تصمیمات سیاسی بر اساس منافع ملی کشور است. استقلال سیاسی یکی از مبنای ابعاد استقلال به شمار می‌رود، به این معنا که دستیابی به استقلال اقتصادی و فرهنگی برای یک جامعه در صورتی ممکن است که به استقلال سیاسی دست یافته باشد و دولتمردان آن، به دور از دخالت بیگانگان اصول مسیر کشور را تعیین نموده و به اتخاذ تصمیمات بپردازند. استقلال سیاسی در دو بعد داخلی و خارجی ظهور و بروز می‌یابد. استقلال سیاسی در بعد داخلی در انحصار اتخاذ تصمیمات توسط دولت تجلی می‌یابد، بدین معنا که دولت با برخورداری از حاکمیت مطلق برای مردم ایجاد حق و تکلیف می‌کند و هیچ امری نمی‌تواند برای آن محدودیت ایجاد نماید. در بعد خارجی، استقلال سیاسی به این معنا است که تعیین روابط با دیگر کشورها و اداره‌ی روابط ایجاد شده در دست دولت قرار دارد. به این

ترتیب، استقلال سیاسی عبارت است از داشتن قدرت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری همراه با اعمال این تصمیم‌ها و سیاست‌ها در حیطه‌ی حاکمیت.^۱

طبق این تعریف، قدرت تصمیم‌گیری، قدرت اعمال تصمیم‌های گرفته شده و قلمرو حاکمیت، عناصر اصلی استقلال سیاسی به حساب می‌آیند و بر این اساس، ملت و دولتی مستقل به شمار می‌رود که بتواند بدون تأثیرپذیری از محیط خارجی اعم از منطقه‌ای و بین‌المللی، قدرت‌های بزرگ، سازمان‌های بین‌المللی و شرکت‌های چند ملیتی، برای خود برنامه‌های کلان سیاسی را در جهت نیل به توسعه و پیشرفت تدوین نموده و اعمال نماید و در عرصه‌ی بین‌المللی، سیاست‌ها و عملکردهایش در راستای تأمین منافع آن باشد.

استقلال سیاسی از منظر قرآن

طبق آیات قرآن هم می‌توان گفت استقلال سیاسی به معنای این است که دولت دیگری بر دولت اسلامی سلطه و چیرگی نداشته و نمی‌تواند اداره‌ی خود را بر امت و دولت اسلامی تحمیل نماید، به ویژه که در نگرش قرآن هیچ انسانی بالذات بر انسان دیگری حق ولایت، سلطه و سرپرستی ندارد و تنها خداوند به عنوان مالک و خالق و رب انسان از چنین حقیقی برخوردار است؛

«أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَالَ لَهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۲

آری، مشرکان غیر خدا را یار و دوستدار خود برگرفتند و حال آنکه خدا منحصر را دوست و یاور بندگان است و اوست که مردگان را زنده می‌کند و اوست که بر هر چیز تواناست.

«وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرَى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ»^۳

بر کسانی که پرهیزکارند عقوبت حساب بدکاران نخواهد بود، لیکن بر آنهاست که (بدان را پند داده و) متذکر سازند، شاید پرهیز کنند.

^۱ علی آقابخشی و مینو افشاری راد، فرهنگ علوم سیاسی، همان، ص ۲۷۷

^۲ شورا: ۹

^۳ انعام: ۶۹

در آیه ی ۲۹ سوره ی فتح، خداوند یکی از ویژگی یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را سرسخت بودن در برابر کفار و مهربان بودن آن ها با یکدیگر بیان می کند؛ و در ادامه روی پای خود ایستادن آن ها را با تعبیری بسیار زیبا توصیف می نماید؛

«مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا.»

(محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) فرستاده خداست و یاران و همراهانش بر کافران بسیار قویدل و سخت و با یکدیگر بسیار مشفق و مهربانند، آنان را در حال رکوع و سجود نماز بسیار بنگری که فضل و رحمت خدا و خشنودی او را می طلبند، بر رخسارشان از اثر سجده نشانه های نورانیت پدیدار است. این وصف حال آنها در کتاب تورات و انجیل مکتوب است که (مثل حال آن رسول) به دانه ای ماند که چون نخست سر از خاک برآورد جوانه و شاخه ای نازک و ضعیف باشد بعد از آن قوت یابد تا آنکه ستر و قوی گردد و بر ساق خود راست و محکم بایستد که دهقانان را (در تماشای خود) حیران کند (همچنین محمد صلی الله علیه و آله و سلم و اصحابش از ضعف به قوت رسند) تا کافران عالم را (از قدرت و قوت خود) به خشم آرند. خدا وعده فرموده که هر کس از آنها ثابت ایمان و نیکوکار شود گناهانش ببخشد و اجر عظیم عطا کند.)

در این آیه بشارت خداوند بر این افراد بخشش گناهان و پاداشی بزرگ است، که ان شاء الله این پاداش بر مسلمانان و امت اسلامی که امروزه با حفظ استقلال سیاسی بر روی پای خود استوار ایستاده اند و با خودباوری، دست رد به سینه ی دشمنان اسلام می زنند نیز نصیب خواهد شد.

۶- تقوای پیشگی و داشتن صبر و بردباری:

۷- روشن است که انسان پرهیزگار و شکیباً تنها بر قدرت لایزال الهی تکیه دارد و برکات تقوا و صبر او را آبدیده کرده و از امدادهای الهی برخوردار خواهد شد^۱، قرآن کریم می فرماید:

«إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُوهُمْ وَإِنْ تَصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ»^۲

(اگر به شما خیر و خوشی [قدرت و استقلال] رسد، آنان را بدحال می کند، و اگر به شما بدی و ناخوشی [حادثه تلخ و تضعیف قدرت] رسد به سبب آن خوشحال می شوند؛ و اگر شکیبایی ورزید و پرهیزکاری کنید، نیرنگشان هیچ زبانی به شما نمی رساند؛ مسلماً خدا به آنچه انجام می دهند، احاطه دارد)

۸- تقویت اتحاد و همبستگی درونی:

یکی از راه های سلطه ی مستکبران بر مردم و به استضعاف کشیدن یک ملت، ایجاد تفرقه در میان آنان است. برای مقابله با این سیره و حفظ استقلال جامعه ی اسلامی، باید وحدت و انسجام ملی بین مسلمانان حفظ شود. قرآن کریم در این باره می فرماید:

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»^۳

(در حقیقت مؤمنان با هم برادرند، پس میان برادرانتان صلح و آشتی برقرار نمایید و از خدا پروا بدارید، امید که مورد رحمت قرار گیرید.)

«وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ»^۴

^۱ همان، ص ۱۰۹

^۲ آل عمران: ۱۲۰

^۳ حجرات ۱۰

(و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اهل بیت (علیهم السلام)] چنگ زنید، و پراکنده و گروه گروه نشوید؛ و نعمت خدا را بر خود یاد کنید آن گاه که [پیش از بعثت پیامبر و نزول قرآن] با یکدیگر دشمن بودید، پس میان دل‌های شما پیوند و الفت برقرار کرد، در نتیجه به رحمت و لطف او با هم برادر شدید، و بر لب گودالی از آتش بودید، پس شما را از آن نجات داد؛ خدا این گونه، نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌سازد تا هدایت شوید).^۲

در آیه ی ۴۶ سوره ی انفال می‌توان جمع بندی چند روش ذکر شده برای حفظ استقلال سیاسی را در کنار هم دید:

«وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَازَعُوا فَعْفَشُلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ»^۳

(از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و با یکدیگر به نزاع برمخیزید که ناتوان شوید و مهابت و قوت شما برود. صبر پیشه گیرید که خدا همراه صابران است).

با توجه به این آیه می‌توان گفت برای حفظ استقلال سیاسی لازم است، از اطاعت کافران خودداری شود و همچنین مسلمانان باید با اتحاد و همبستگی بر روی پای خود بایستند تا مهابت و قدرت امت اسلامی حفظ شود و با داشتن صبر و بردباری در برابر مشکلات، در نهایت به پیروزی نهایی که نشر اسلام در جهان است نائل شوند.

نتایج حفظ استقلال سیاسی از دیدگاه قرآن^۴:

۱- اقامه ی حکومت توحیدی واحد در جهان

۲- اقامه ی قسط و عدالت جهانی

۳- ارائه ی ارزش های دینی در جهان و گرایش دیگران به دین اسلام

۴- ایجاد امنیت و استقرار صلح جهانی

^۱ آل عمران ۱۰۳

^۲ زنجانی، مبانی دینی اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۲۲

^۳ انفال: ۴۶

^۴ موسوی، دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام، ص ۱۰

۵- ظلم ستیزی

۶- حفظ عزت و سربلندی

نتیجه گیری:

بنابراین، استقلال سیاسی از حیاتی ترین لوازم بقای جامعه دینی است که با فقدان آن، دیگر مؤلفه ها نیز به خطر می افتد. در عصر حاضر که جوامع استکباری درصدد تضعیف هویت جامعه اسلامی هستند، توجه به راهبردهای تقویت کننده استقلال سیاسی با تکیه بر قرآن و روایات ضروری است، که غایت این مهم، علاوه بر استقلال سیاسی، اعتلای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه دینی را نیز در بر خواهد داشت که این موارد برای ایجاد حکومت اسلامی واحد در جهان ضروری می باشد.

منابع

فهرست کتابها

قرآن کریم، مترجم فولادوند

محمد جواد منصوری، فرهنگ استقلال توسعه، ص ۵۵

علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه استقلال

محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ج ۱، بی جا

علی آقابخشی و مینو افشاری راد، فرهنگ علوم سیاسی، بی جا

عبدالعلی قوام، اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، بی جا

علی آقابخشی و مینو افشاری راد، فرهنگ علوم سیاسی، همان، بی جا

صدوق، التوحید، ۱۳۸۹ق، بی جا

موسوی، سید محمد، ۱۳۸۴ش، دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام، تهران: دانشگاه پیام نور

فهرست مقالات

اسدی، ایران، "مبانی سیاست خارجی حکومت اسلامی از دیدگاه قرآن، علوم قرآن و حدیث :: مطالعات قرآنی، ۱۳۹۴ هـ ش - شماره ۲۳

الهامی نیا، علی اصغر، "استقلال جامعه دینی از دیدگاه قرآن"، مربیان، ۱۳۸۶ - شماره ۲۴

برهانیان، عبدالحسین، "استکبار ستیزی در قرآن"، پیام، ۱۳۸۷ هـ ش، شماره ۹۱

بطحایی گلپایگانی، سید هاشم، "طرح آیات الاحکام سیاسی قرآن مجید"، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۲، شماره ۶۰

سجادی، سید عبدالقیوم، "اصول سیاست خارجی در قرآن"، علوم سیاسی، ۱۳۸۰ - شماره ۱۵

فهیمی، صفرا، "نظام سیاسی اسلام از دیدگاه اسلام"، نامه جامعه، ۱۳۸۹، شماره ۱۰

عمار، محمد اسماعیل، "رابطه استقلال و پیشرفت سیاسی در الگوی پیشرفت اسلامی"، ادیان، مذاهب و عرفان معرفت، ۱۳۹۱ - شماره ۱۷۲

زنجانی، عمید، "مبانی دینی اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران"، مطالعات حقوق خصوصی، ۱۳۹۱ هـ ش، شماره ۲۶

محدثی، کاظم، "استقلال سیاسی در اندیشه امام خمینی قدس سره"، مبلغان، ۱۳۹۴، شماره ۱

مروتی، سهراب، "واکاوی درون دینی راهبردهای حفاظت از اصل استقلال سیاسی دولت

اسلامی در روابط خارجی"، پژوهش های سیاست اسلامی، ۱۳۹۷ هـ ش، شماره ۱۳

وزینی، علی رضا، "استقلال سیاسی در جمهوری اسلامی ایران"، فقه و اصول مبلغان، ۱۳۸۹ - شماره ۱۳۸